

белгиланадики, бугунги кунда бозорда регресс ҳуқуқи факторинг кенг ривожланган бўлиб, бунда мижоздан то унинг қарздори пул талабномасидаги ўз мажбуриятини бажармагунча банклар томонидан факторинг учун ажратилган тўловнинг қайтарилмаслик хавфи бекор қилинмаслиги қўлланилади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010. – Б.50
2. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2006 й., 37-38-сон, 372-модда; 2013 й., 1-сон, 1-модда, 18-сон, 233-модда
3. Ўзбекистон Республикаси фуқаролик кодексига шарҳ: Профессинал шарҳлар. Т 2. / Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. – Т.: Baktria press, 2013. – Б.679
4. Гасников К.Д. Сравнительная характеристика договора финансирования под уступку денежного требования (факторинга) по праву России и Англии: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2005. – С.9.
5. Рахматуллаева Л.А. Перспективы правового регулирования международного факторинга в Республике Узбекистан: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Т., 2009. – С.12.
6. Шевченко Е.Е. Договор финансирования под уступку денежного требования в системе гражданского права Российской Федерации [Электронный ресурс]. Доступ из справ.-правовой системы «Консультант Плюс».
7. Кислова И. А. Уступка права требования и финансирование под уступку денежного требования: проблемы, сходства и отличия: дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2005. – С.20.
8. Приходько А.А. Договор международного факторинга в международном частном праве: дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2005. – С.63.
9. Алексеева Д. Г. Проблемы правовой регламентации факторинга в России // Банковское право. 2010. - № 1. – С. 28-29.
10. Рахматуллаева Л.А. Перспективы правового регулирования международного факторинга в Республике Узбекистан: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Т., 2009. –с.15.
11. Гулямов С.С. Халқаро савдо ҳуқуқи. Дарслик. –Т.: Шарқ, 2002. –Б.184.
12. Рахматуллаев Л.А. Ўзбекистон Республикасида халқаро факторингни ҳуқуқий тартибга солиш истиқболлари. ю.ф.н. ... дис. автореф. –Т.: ТДЮИ, 2009, –Б.5.
13. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг иккинчи қисмига шарҳлар. -Т.: “Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси”, 1998. –Б.179.
14. Абзалов А.А. Мажбуриятда шахслар ўзгаришининг фуқаролик-ҳуқуқий муаммолари: Юрид. фан. номз. дис... – Т.: 2011. –Б.92.

Б.Худайбергенов,
ТДЮУ катта илмий ходим изланувчиси

БАНКРОТЛИК ЖАРАЁНИДА ТАДБИРКОРЛАР ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация: ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасининг банкротлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларига асосан банкротлик таомилларини қўллаган ҳолда тадбиркорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, қарздорнинг тўлов қобилиятини тиклаш ва кредиторларнинг талабларини қаноатлантириш масалалари ўрганилган ва таҳлил этилган.

Калит сўзлар: банкротлик, кузатув, суд санацияси, ташқи бошқарув, келишув битими, тугатишга оид иш юритиш, мораторий.

Аннотация: в этой статье изучены и анализированы вопросы защиты прав предпринимателей, восстановления платежеспособности должника и удовлетворения требований кредиторов с применением процедур банкротства в соответствии с законодательством о банкротстве Республики Узбекистан.

Ключевые слова: банкротство, наблюдение, судебная санация, внешнее управление, мировое соглашение, ликвидационное производство, мораторий.

Annotation: in this article studied and analyzed issues of protection of the entrepreneurs' rights, restoring solvency of the debtor and satisfaction of creditors' claims with the use of bankruptcy procedures in accordance with the bankruptcy law of the Republic of Uzbekistan.

Key words: bankruptcy, observation, judicial rehabilitation, external management, mutual agreement, liquidation process, moratorium.

Давлат, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари билан ўзаро муносабатларда тадбиркорлар ҳуқуқларининг устуворлиги тамойили жорий этилди. Ҳозирда тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш билан бирга улар фаолиятини тугатиш билан боғлиқ ҳуқуқий асосларни такомиллаштиришга ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. Айниқса, банкротлик жараёнида тўлов қобилиятини йўқотган корхоналарни тиклаш мақсадида суд томонидан суд санацияси ва ташқи бошқарув таомиллари амалиётда кенг қўлланилмоқда.

Хусусий мулкдорлар ва тадбиркорларнинг қонуний ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг фаолияти кафолатларини кучайтириш масаласини ҳал этишда суд органлари ролини оширишга алоҳида аҳамият берилмоқда. Судлар тегишли даъво аризаси кўриб чиқиладиган пайтда тадбиркорлик субъекти назорат органининг қароридан норози бўлса, унинг ижросини тўхтатиб туриш ҳуқуқига эга бўлди [1].

Ўзбекистон Республикасининг “Банкротлик тўғрисида”ги Қонунига кўра, (кейинги ўринларда Банкротлик тўғрисидаги қонун) банкротлик тўғрисидаги иш юридик шахснинг қарзи энг кам иш ҳақи миқдорининг камида 500 карраси, яқка тартибдаги тадбиркорнинг қарзи эса энг кам иш ҳақи миқдорининг камида 30 каррасини ташкил этса ва ушбу қарз 3 ой давомида тўланмаса, ҳўжалик суди томонидан қўзғатилади.

Иш қўзғатилгандан кейин, унда ҳўжалик суди судьяси, прокурор, кредиторлар (мажбурий тўловлар бўйича солиқ органи, пул мажбуриятлари бўйича кредиторлар вакиллари), суд бошқарувчилари, қарздор (юридик шахс ва якка тартибдаги тадбиркор) ва уларга нисбатан манфаатдор шахслар иштирок этиши мумкин. Пул мажбуриятлари бўйича кредиторлар ва қарздор ушбу ҳолатда тадбиркорлар ҳисобланади.

Банкротлик ишининг қўзғатилиши қарздорнинг тадбиркорлик фаолияти тугаши учун асос бўлмайди. Агар қарздорнинг кредиторлик қарзи миқдори ошиб кетган, маҳсулот ишлаб чиқариш, иш бажариш, хизмат кўрсатиш тўхтаган бўлса, умуман, қарздорнинг молиявий аҳволини тиклашнинг имкони бўлмаса, тугатишга доир иш юритиш бошланиб, қарздорнинг мол-мулки кредиторлар талабларини қаноатлантиришга йўналтирилади. Бирок, ҳар доим ҳам бу ҳолатни учратмаймиз. Қарздор ўз фаолиятини олдингидай амалга ошириши, маҳсулот ишлаб чиқариши, меҳнат жамоаси ҳам ишлашда давом этиши мумкин. Аксарият ҳолатларда, қарздорнинг тўлов қобилиятини тиклашнинг реал имкониятлари мавжуд бўлади. Ана шу имкониятлардан фойдаланмаслик, қарздор ҳуқуқлари бузилишига, ўз фаолиятини давом эттириши мумкин бўлган корхонанинг мол-мулки кредиторлар томонидан тақсимланишига олиб келади. Аслида, қарздорнинг молиявий ҳолати тикланишидан барча манфаатдордир. Қарздор ўз фаолиятини тикласа: мажбурий тўловлар бўйича пул маблағлари давлат бюджетига бориб тушиши давом этади; барча кредиторлар ўз талабларини қаноатлантириш имкониятига эга бўлади ("Банкротлик тўғрисида"ги Қонуннинг 134-моддасида кредиторлар талабларини қаноатлантириш навбати берилган бўлиб, қарздорнинг мол-мулки етмаганлиги учун қондирилмаган қарз мажбуриятлари қаноатлантирилган деб ҳисобланиши таъкидланган. Бу эса айрим кредиторларнинг талаблари қондирилмаслигини кўрсатади); ишсизлик келиб чиқиши олди олинади; агар қарздор макроиқтисодий кўрсаткичларга эга бўлган ташкилот ҳисобланса, унинг иқтисодий ҳолати ўнгланиши давлат ва жамият ривожини учун ўз таъсирини кўрсатади.

Қарздорга нисбатан кузатув таомили жорий қилиш қарздорнинг тўлов қобилиятини тиклаш мумкинлиги ёки мумкин эмаслигини аниқлаш мақсадида ўтказилади. Кузатув таомили қўлланганда, қарздорнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, унга суд санацияси ёки ташқи бошқарувни жорий этиш учун муваққат бошқарувчидан жуда катта масъулият талаб этилади. Қарздорнинг кейинги тақдирини муваққат бошқарувчининг ишга бўлган муносабати белгилаб беради.

Суд бошқарувчиси ҳуқуқ ва мажбуриятлари доирасида фаолият юритиши лозим бўлади. У томонидан зиммасига қонун билан юкланган вазифаларнинг қарздорга ёки кредиторга зарар етказилишига олиб келган тарзда бажарганда ёки лозим даражада бажармаганда вазифасидан озод этишга асос бўлади. Бунда қарздор, кредиторлар етказилган зарарнинг ўрнини қопланишини талаб қилишга ҳақлидирлар [2, 114-бет].

Кузатув даврида қарздор мол-мулки бут сақланишини таъминлаш мақсадида қарздорнинг бошқарув органи қўчмас мол-мулкни ижарага, гаровга бериш билан боғлиқ битимларни, қарздор активлари баланс қийматининг ўн фоизидан кўпрогини

ташқил этадиган мол-мулкни тасарруф этиш билан боғлиқ битимларни, заёмлар (кредитлар) олиш ва бериш, кафолат хатлари ва кафолатлар бериш, талаб қилиш ҳуқуқларидан ўзга шахс фойдасига воз кечиш, қарзни бошқа шахсга ўтказиш, шунингдек қарздорнинг мол-мулкни ишончли бошқариш шартномасини тузиш билан боғлиқ битимларни фақат муваққат бошқарувчининг ёзма розилигига биноан тузилади.

Ҳўжалик суди кузатувдан кейин кредиторларнинг биринчи йиғилиши қарори асосида тугатишга доир иш юритиш ёки суд санациясини ёхуд ташқи бошқарувни жорий этиш ёки келишув битимини тасдиқлаши мумкин.

Суд санацияси ўтказилаётганда кредиторларнинг талабларини таъминлаш юзасидан илгари қабул қилинган чоралар бекор қилинади, суд санацияси пайтида юзага келган пул мажбуриятларини ва (ёки) мажбурий тўловлар бўйича мажбуриятни бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик учун неустойка (жарима, пеня) ва бошқа иқтисодий (молиявий) санкциялар, тўланиши лозим бўладиган фоизлар қўлланилмайди. Суд санациясида ҳам кузатув давридаги битимлар, шунингдек, муайян битимларни тузишдан санация қилувчи бошқарувчи ёки кредиторлар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда манфаатдор бўладиган бўлса, тузиш таъқиқланади.

Ташқи бошқарувда қарздорнинг тўлов қобилиятини тиклаш мақсадида бошқариш ваколати ташқи бошқарувчига берилади. Standstill agreements - мораторий тўғрисидаги битим бўлиб, у қайсидир ҳаракатни тўхтатишга қаратилган [3, 25-бет]. Standstill agreement қарздорнинг тўлов қобилиятини тиклаш мақсадида кредиторларнинг талабларини қондириш вақтинчалик тўхтатиб қўяди. Айрим олимлар standstill agreementни қарздор тўлов қобилиятини тиклаш жараёнида энг дастлабки битим деб ҳисоблашади. Қарздор тўлов қобилиятини тиклашда уч хилдаги битим тузилиши мумкин:

- қарздор корхонани тиклашга асос бўлувчи тайёргарлик битими (standstill agreement);
- қарздор ва кредиторлар ўртасида умумий принциплари белгиланган кредиторлараро битим (intercreditors agreement);
- қарздор ва кредиторлар ўртасида тузиладиган қарздорни тиклашнинг аниқ чораларини белгиланган битим [4, 62-70-бет].

Банкротлик тўғрисидаги қонунга асосан ташқи бошқарувчи қарздорнинг тўлов қобилиятини тиклаш мақсадида банкротлик тўғрисидаги иш қўзғатилгунга қадар тузилган шартномаларини уч ойлик муддат ичида бажаришдан бош тортишга ҳақли. Қарздорнинг шартномаларини бажаришдан бош тортиш фақат барча тарафлар томонидан тўлиқ ёки қисман бажарилмаган шартномаларга нисбатан, қуйидаги ҳолатлардан бири мавжуд бўлган тақдирда билдирилиши мумкин: қарздорнинг шартномасини бажариш муқояса қилса бўладиган ҳолатларда тузиладиган айни шундай шартномаларга қиёсланганда қарздор учун зарар келтирадиган бўлса; шартнома узоқ муддатли (бир йилдан ортиқ муддатга тузилган) ёки фақат узоқ истиқболда қарздор учун ижобий натижалар олишга мўлжалланган бўлса. Қарздор тузган битим ташқи бошқарувчининг аризасига биноан ҳўжалик суди томонидан ҳақиқий эмас деб топилиши мумкин.

Келишув битими кредиторлар билан банкротликнинг ҳар қандай босқичида тузилиши мумкин. Битим банкротлик жараёнининг ҳар қандай босқичида фойдаланиш мумкин бўлган универсал ҳуқуқий воситадир [5, 57-бет]. Бу битим қарздор ва кредиторларнинг низони ўзаро ён бериш асосида тугатиш тўғрисидаги битими ҳисобланади. Келишув битимида қарздор пул мажбуриятларининг миқдори, уларни бажариш тартиби ва муддатлари тўғрисидаги ёки воз кечиш ҳақини бериш, мажбуриятларни янгилаш, қарзни кечиш йўли билан пул мажбуриятларини тугатиш тўғрисидаги қоидалар бўлиши керак. Келишув битимининг тузилиши банкротлик тўғрисидаги иш юритишнинг тугатилишига олиб келади.

Кузатув, суд санацияси ёки ташқи бошқарув пайтида, шунингдек келишув битими тузилишида қарздорга ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, тўлов қобилиятини тиклаш имконияти берилади. Тугатишга доир иш юритиш бошланиши билан қарздорнинг тадбиркорлик фаолияти ўз низоҳасига етиб, бутун эътибор кредиторлар талабларини қаноатлантиришга қаратилади.

Банкротлик тўғрисидаги қонунчилик нафақат қарздор манфаатлари, балки тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган кредиторлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масаласини ҳам ўз ичига олади. Кредитор ўз талабларини қаноатлантиришни сўраб, судга ариза билан мурожаат қилади. Иш қўзғатилгач, барча кредиторларнинг манфаатларини кредиторлар йиғилиши ёки кредиторлар қўмитаси ҳимоя қилади. Ариза иш юритишга қабул қилинган, кредиторлар яқка тартибда мурожаат қила олмайди. Ягона кредитор иштирок этаётган бўлса, қарорларни шу кредиторнинг ўзи қабул қилади. Кредиторлар қўмитаси суд бошқарувчиларининг ҳаракатлари устидан назорат олиб боради. Кредиторлар қўмитаси суд бошқарувчисидан қарздорнинг молиявий аҳволи ва банкротлик таомилининг бориши тўғрисида ахборот тақдим этишни талаб қилиш; суд бошқарувчисининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан ҳўжалик судига шикоят бериш; банкротлик тўғрисидаги ишда иштирок этиш учун ўз вакилини сайлаш каби вазифаларга эга.

Фикримизча, барча кредиторларнинг манфаатлари бир хил даражада ҳимоя қилиниши керак. “Банкротлик тўғрисида”ги Қонуннинг 134-моддасида кредиторларнинг талабларини қондириш навбати берилган бўлиб, кредиторларнинг гаров билан таъминланмаган талаблари иккинчи навбатда берилган. Ушбу ҳолатда навбатдан ташқари ва биринчи навбатда келтирилган талаблар тўла қаноатлантирилгандан кейин кредиторларнинг талабларини қаноатлантириш бошланади. Қарздор томонидан кредиторга етказилган зарар кредиторнинг ишлаб чиқариш фаолиятига, тўлов қобилиятига салбий таъсир этишини эътибордан четда қолдирмаслик лозим. Дастлабки талабларнинг тўлиқ қондирилиши ҳам кредиторлар манфаатларига путур етказиши мумкин. Мол-мулк етмаганлиги учун қондирилмаган қарз мажбуриятлари қаноатлантирилган деб ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 26-моддасида яқка тадбиркор ўзини банкрот деб эълон қилиш мумкинлиги назарда тутилган. Ваҳоланки, ушбу норма Банкротлик тўғрисидаги қонунда белгиланган ҳуқуқий асосларга зиддир. Шунингдек, кодекснинг 57-моддасида тижоратчи ташкилот бўлган юридик шахс,

давлат корхонасидан ташқари, шунингдек матлубот кооперативи ёки ижтимоий фонд шаклида иш олиб бораётган юридик шахснинг кредиторлар талабларини қондиришга қурби етмаса, суднинг қарорига мувофиқ у ночор (банкрот) деб ҳисобланиши мумкинлиги таъкидланади. Банкротлик тўғрисидаги қонунда субъектлар алоҳида ажратилмасдан юридик шахс ва яқка тартибдаги тадбиркорлар банкрот деб топилиши мумкинлиги белгиланган.

Корхоналарнинг банкротлик муаммоси билан ҳуқуқшунослик ва тадбиркорлик вакиллари кундан-кунга кўпроқ тўқнашишига тўғри келяпти, аммо ушбу масалани батафсил ёритувчи адабиётлар ҳали кам.

Юқоридагиларга асосан, банкротлик жараёнида тадбиркорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича қуйидаги ҳулосаларга келинди:

Банкротлик иши қўзғатилгандан кейин қарздор ва пул мажбуриятлари бўйича кредиторларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масаласига алоҳида ёндошиш лозим;

қарздорга нисбатан суд томонидан суд санацияси ва ташқи бошқарув таомилларининг қўлланилиши натижасида унинг тўлов қобилияти тикланиши бир пайтнинг ўзида ҳам қарздор, ҳам кредиторларнинг манфаатларига хизмат қилади;

кузатув, суд санацияси ва ташқи бошқарув даврида суд бошқарувчиларининг ваколатларини кенгайтириш, уларнинг масъулиятини ошириш, уларга қўйилган малакавий талабларни кучайтириш кредиторлар талабларини қондиришда, қарздорнинг молиявий аҳволи тикланишида ўз таъсирини ўтказди;

кредиторлар талабларини қондириш навбатида пул мажбуриятлари бўйича кредиторларнинг талаблари бошқа кредиторлар билан бир пайтда қаноатлантирилиши мақсадга мувофиқ;

Фуқаролик кодекси ва “Банкротлик тўғрисида”ги Қонуннинг айрим нормаларини унификация қилиш банкротлик тўғрисидаги ишларни кўриш жараёнида турли зиддиятли вазиятлар келиб чиқишини бартараф қилади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Каримов И.А. Бош мақсадимиз – мавжуд қийинчиликларга қарамасдан, олиб бораётган ислохотларни, иқтисодийимизда таркибий ўзгаришларни изчил давом эттириш, хусусий мулкчилик, кичик бизнес ва тадбиркорликка янада кенг йўл очиб бериш ҳисобидан олдинга юришдир // Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг мамлакатимизни 2015 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2016 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси. Халқ сўзи. 2016 йил 16 январь. – № 11 (6446). – Б.1.
2. Азизов Х. Тадбиркорлик субъектларининг банкротлиги ва унинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш масалалари // “Молия” илмий журнали. 2/2014. – Б. 114.
3. Шинкаренко А. Банкротство или реструктуризация долга? // Корпоративный юрист. 2009. – № 3. (СПС «Консультант Плюс»). – С.25.
4. Селивановский А. Соглашения в проекте по реструктуризации // Хозяйство и право. – №12. 2010. – С.62-70.

5. Карелина С. А. Роль соглашений в процессе несостоятельности (банкротства). // Законодательство – № 10, 2006. – С. 57.

Ю.С. Пулатов,
профессор Ташкентского высшего
военно-технического училища МВД
Республики Узбекистан, д.ю.н.,

К.Х. Бексариёв,
преподаватель Ташкентского
высшего военно-технического училища
МВД Республики Узбекистан

ПОНЯТИЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ И КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕДУПРЕДИТЕЛЬНЫХ МЕР

Аннотация: авторами в статье, на основе теоретических разработок узбекских и зарубежных криминологов, рассматриваются вопросы понятия предупреждения преступлений и классификация предупредительных мер, осуществляемыми субъектами профилактики.

Ключевые слова: преступность, причины, личность преступника, криминология, выявление причин преступности, предупреждение преступлений, классификация предупредительных мер, профилактика.

Аннотация: мақолада хорижий ва ўзбек криминологияларининг назарий ишлари асосида жиноятчиликни олдини олишнинг субъектлари томонидан жиноятчиликни олдини олиш ва олдини олиш чораларининг таснифи бўйича амалга ошириладиган тадбирларга оид масалалар кўриб чиқилади.

Калит сўзлар: жиноятчилик, жиноятчилик сабаблари, жиноятчи шахс, криминология, жиноятчиликнинг сабабларини аниқлаш, жиноятчиликни олдини олиш, жиноятчиликни олдини олиш чораларини тасниф этиш.

Annotation: problems of warning the crimes and classification of warning measures, realized by the individuals of prophylaxis are considered by the authors of this article on the basis of theoretical research of Uzbek and foreign criminologists.

Key words: criminality, the reason of criminality, criminals personality, criminology revealing the reasons of criminality, warning of the crime, classification of warning measures, prophylaxis.

Наряду с понятиями преступности, ее причин, личности преступника, одним из главных составляющих в теории криминологии выступает понятие профилактики преступности.

В криминологической литературе предупредительной деятельности придается особое значение, и даже ведутся споры о выделении теории предупреждения преступлений в самостоятельную науку. Однако большинство авторов сходятся во мнении, что теория предупреждения преступлений является неотъемлемой частью криминологии, так как предупреждение преступности является учением о средствах, которые на основании данных о преступности и ее причинах следует применить, чтобы ее ограничить. Для характеристики деятельности, направленной на предупреждение преступлений, в криминологии употребляется ряд терминов: "предотвращение преступлений", "предупреждение преступности", "профилактика преступности", "пресечение преступлений". Если брать эти